

Camelia UȘURELU:
Categoria factitivului în limba română.
Editura Universității din București, 2005.
Recenzie*

Maria Aldea

Universitatea «Babeș-Bolyai», Cluj-Napoca, România

Université de Provence (Aix-Marseille I), Franța

<aldea_maria@yahoo.com>

Lucrarea Cameliei Ușurelu, *Categoria factitivului în limba română*, Editura Universității din București, 2005, 216 p., marchează un moment important în istoria cercetărilor de acest tip.

Structurată în șase capitole, fiecare capitol înglobând, la rândul său, subcapitole, îmbinând demersul inductiv cu cel deductiv, confruntând elemente teoretice cu analiza faptelor de limbă înregistrate, lucrarea are drept obiectiv studierea verbelor «factitive/cauzative privite atât sintactic, cât și semantic» (p. 9).

În capitolul I, intitulat *Perspective de abordare teoretică și metodologică a verbelor factitive*, se conturează reperele teoretice ale lucrării ce se bazează pe un număr de contribuții anterioare, românești și străine, privitoare la problema cauzativelor și de lucrări fundamentale, ilustrative pentru diverse orientări teoretice: perspectiva tradițională, teoria generativ-transformațională, perspectiva funcționalistă, perspectiva tipologică, perspectiva pragmatico-semantică, perspectiva cognitivă. Atenția autoarei se centrează asupra lucrărilor străine care se referă tangențial la factitive (Noam Chomsky, Guglielmo Cinque, Jane B. Grimshaw, Charles Fillmore, John Lyons, A.J. Greimas și J. Courtés, Bernard Pottier etc.) și asupra unor lucrări de gramatică contrastivă (Mihaela Romașcanu, Alexandra Cuniță, Maria Manoliu-Manea).

Se acordă un spațiu larg perspectivei tipologice (Bernard Comrie), cauzativitatea fiind considerată, din acest punct de vedere, unul dintre parametrii ce dau seamă de tipurile structurale de limbi. Pornind de la observațiile autorilor ce au studiat funcționarea parametrului cauzativității, Camelia Ușurelu introduce considerații privitoare la situația din limba română în comparație cu alte limbi. Concluzia la care se ajunge este că «din perspectivă tipologică, româna nu se deosebește de celelalte limbi romanice în ceea ce privește exprimarea situației cauzale» (p. 27).

---

*Camelia UȘURELU: *Categoria factitivului în limba română*. București: Editura Universității din București, 2005, 216 p.

Din cadrul propus de gramatica cognitivă, autoarea își focalizează atenția asupra direcției teoretice deschise de Leonard Talmy și William Croft, care concep evenimentul ca macrostructură cauzală (pp. 28-32). Deși preia din teoria cognitivă concepte de bază (*cauzalitate voliționară, cauzalitate inductivă, cauzalitate fizică, cauzalitate afectivă, proces cauzativ, proces eventiv*), Camelia Ușurelu se distanțează, în analiza sa, de această abordare care ar determina «o lărgire nejustificată a clasei cauzativelor» (p. 31).

Capitolul al doilea, *Definirea conceptului «cauzativ/factitiv». Cauzativizarea*, are ca punct de plecare situarea factitivelor în cadrul clasei verbului: cauzativele reprezintă o clasă sintactico-semantică lipsită de omogenitate. Clasa cauzativelor este eterogenă atât din punct de vedere sintactic (înglobează verbe bivalente sau trivalente), cât și semantic (cauzativele pot fi verbe momentane sau durative, verbe de acțiune sau de devenire). Ceea ce unește cauzativele este prezența semului [+Cauzativ], care poate fi inerent (existent în matricea semantică originară a verbului) sau dobândit (în urma încorporării unui verb operator în matricea semantică a verbului, deci în urma cauzativizării) (p. 38). Cauzativele sunt definite pe baza unor trăsături semantice ([+Schimbare], [+Dinamism], [+Control]), opunându-se verbelor de stare și celor eventive (p. 36). În cazul verbelor cauzative, autoarea observă că «predicatul nuclear» încorporat în matricea unui lexem de bază este *a face* (spre deosebire de eventive care încorporează «predicatul nuclear» *a deveni*). Prin urmare, transformarea cauzativă nu duce la încorporarea a două «predicate nucleare» (*a face* și *a deveni*), dar imprimă construcției de bază trăsătura [+Dinamic] existentă în matricea semantică a operatorului *a face*. Privită din perspectiva semnificării prototipului, construcția cauzativă cu operatorul *a face* are caracter prototipic. La nivel sintactic, analiza se organizează, în continuare, în jurul conceptelor Temă/Remă și are în vedere toate tipurile de verbe cauzative, discutate în raport cu structura lor actanțială.

În capitolul al treilea, *Clase de verbe cauzative (factitive)*, se pornește de la definiția cauzalității din perspectivă tipologică și de la prezentarea modalităților de exprimare a cauzalității în limba română. Cauzalitatea poate fi exprimată prin mijloace lingvistice în structura de suprafață: un verb cauzativ ergativ (*Seceta seacă fântânile*), lexical (*Vântul a doborât copacul*) sau morfologic (*Produsele cosmetice au întinerit-o*) ori un operator cauzativ urmat de un alt verb în cazul construcțiilor *perifrastice* (*Vântul a făcut copacul să cadă*). Mijloacelor lingvistice li se adaugă o altă posibilitate de exprimare a cauzalității, cea de natură pragmatică, care «constă în ștergerea unora dintre elementele componente ale construcției cauzative în structura de suprafață» (p. 46) (*Mi-am pingelit pantofii*).

În subcapitolele III.2, III.3, III.4 și III.5 se discută pe larg cauzativele ergative, cauzativele lexicale, cele perifrastice și cele morfologice. După prezentarea caracteristicilor sintactice și semantice ale fiecărui tip de cauzative, sunt inventariate verbele care se încadrează în cele patru subclase. Inventarele se bazează pe dicționarele importante ale limbii române și pe un corpus bogat de texte românești, vechi și moderne, din stiluri funcționale și registre diferite. Varietatea și bogăția materialului i-au permis autoarei, pe lângă detalierea tipologiei, descrierea atentă a fiecărui tip de cauzative, precum și urmărirea dinamicii claselor, cu

observarea în diacronie a productivității diverselor tipare.

Autoarea aduce noutăți de interpretare și de inventar pentru clase puțin analizate anterior. Astfel, inventarul cauzativelor lexicale este mult îmbogățit, fiind obținut din examinarea definițiilor lexicografice ale verbelor: *a arăta* ‘a face să vadă’, *a doborî* ‘a face să cadă’, *a convinge* ‘a face să recunoască’ etc. De remarcat faptul că, în structura de adâncime a unora dintre verbele cauzative lexicale, se poate întâlni și un verb tranzitiv (*a arăta* ‘a face să vadă’, *a anunța* ‘a face să cunoască’, *a explica* ‘a face să înțeleagă’, *a învăța* ‘a face să știe’, *a informa* ‘a face să afle’), ceea ce contravine definiției clasice a cauzativizării. Prin urmare, Camelia Ușurelu consideră că, «în plan sintactic, efectul cauzativizării constă în mărirea numărului de actanți: verbul monovalent din construcția de bază devine bivalent în construcția cauzativă transformată, iar verbul bivalent devine trivalent» (p. 81).

Chiar și pentru clasele de cauzative mai detaliat analizate în lucrările anterioare, cum ar fi cauzativele morfologice, sunt semnalate noi procedee și noi afixe lexicale derivate care duc la formarea de verbe cauzative (*a ogorî* ‘a face să devină ogor’ —sufixul *-î* atașat unui radical substantival—; *a decepționa* ‘a cauza cuiva o decepție’ —sufixul *-iona* atașat unui radical substantival—; *a gazifica* ‘a transforma în gaz’ —sufixul *-ifica* atașat unui radical substantival— etc.).

Detalierea și extinderea cea mai amplă privește clasa cauzativelor analitice sau perifrastice, pentru care analiza semică a operatorilor cauzativi a permis inventarierea unei clase extrem de bogate (70 de operatori) și stabilirea unor subtipuri noi. În structura semică a operatorilor cauzativi inventariați intră un sem comun, «a face», și un sem suplimentar: «stimul» (*a îndemna*, *a stimula*), «acțiune prin forță» (*a forța*, *a sili*, *a constrânge*, *a obliga*), «rugămintă» (*a ruga*, *a implora*, *a conjura*), «solicitare» (*a solicita*, *a cere*, *a pretinde*), «sugestie» (*a sugera*, *a sfătui*) etc. Descrierea tiparului perifrastic nu este realizată numai din perspectivă semantică, ci și sintactică, stabilindu-se deosebirea de comportament dintre operatorii cauzativi cu statut pur lexical și operatorul *a face*, cu statut semigramaticalizat. În finalul subcapitolului, autoarea adaugă considerații asupra preferinței pentru anumite tipare cauzative.

Interesantă prin modul de abordare este și relația dintre cauzativ și eventiv, care constituie subiectul celui de-al patrulea capitol. Analiza realizată de Camelia Ușurelu se înscrie pe linia semanticii generative și a gramaticii cognitive. Majoritatea cauzativelor românești au pereche eventivă (*a ieftini* / *a se ieftini*; *a încălzi* / *a se încălzi*; *a înnebuni* / *a (se) înnebuni*). Puține sunt cauzativele fără pereche eventivă (*a îmbăla*, *a împăgâna*) și eventivele fără pereche cauzativă (*a însori*, *a înstela*).

În capitolul al cincilea, autoarea se oprește la nominalizarea formațiilor verbale cauzative, înregistrând, pe lângă fenomenele comune ale nominalizării, și diferențe între diversele tipuri de cauzative. Cu toate că majoritatea factitivelor ergative, morfologice și lexicale admit nominalizarea, sunt prezentate și situații în care nu este admisă nominalizarea de tip «acțiune-proces», în schimb este posibilă nominalizarea de tip «rezultat». Privită în plan sintactic, nominalizarea determină neutralizarea opoziției tranzitiv/intranzitiv, în timp ce, în plan semantico-sintactic, diferența dintre factitiv și eventiv este anulată (p. 203).

Cercetătoarea ajunge astfel la concluzia că verbele factitive sunt eterogene și din perspectiva nominalizării.

Ultimul capitol (*Dinamica factitivelor în limba română actuală*) se oprește asupra procedeelelor de «cauzativizare» care au drept rezultat cauzative ergative sau morfologice cu efect stilistic (*a amorți* ‘a face să amortească’, *a durea* ‘a face să doară’, *a exista* ‘a face să existe’, *a bivolariza* ‘a face să aparțină lui Bivolaru’, *a feseniza* ‘a face să aparțină F.S.N.-ului’ etc.). Acest capitol are meritul de a ilustra productivitatea ridicată a procedeelelor de cauzativizare în româna actuală, cu precădere în limbajul poetic și în cel publicistic.

În concluzie, putem afirma că, prin cercetarea pe care Camelia Ușurelu ne-o propune, literatura română de specialitate s-a îmbogățit cu o reușită monografie a factitivului românesc.